

УДК 376.112.4

Л. Токарук, канд. пед. наук, доц,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ ЗА ПРИНЦИПОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ (ІТАЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД)

Інклюзивна освіта в Україні проходить етапи індивідуального становлення та професійного розвитку новітніх принципів наукового менеджменту за зразком європейських освітніх програм і практикою впровадження італійських реформаторських ідей в педагогічне поле української освіти, яка намагається власними силами сприяти повноцінній адаптації та формуванню позитивних психолого-педагогічних інновацій для дітей із обмеженими фізичними можливостями.

Ключові слова: інклюзивна освіта, принципи європейського досвіду, діти з обмеженими можливостями, професійний розвиток.

Постановка проблеми. Європейська інклюзивна освіта – щоденний практичний досвід, де інтеграція людей із обмеженими фізичними можливостями до повноцінного життя розпочинається з ранніх років земного існування.

В Україні навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями проходить в школах-інтернатах закритого типу, хоча інклюзія дає шанс на повноцінне щасливе, радісне життя.

Європейські діти із обмеженими фізичними можливостями інтегровані, соціалізовані з дитячого садочка, школи та проходять в колективі з однолітками шлях спільної адаптації до самостійного, незалежного життя, де можуть здобути професію, отримати роботу й відчувати себе повноцінними людьми.

В основі європейської інклюзивної освіти лежить принцип гуманного, рівноправного ставлення до всіх учасників навчального процесу, виключаються різні форми дискримінації, створюються умови для дітей із обмеженими можливостями, застосовується індивідуальний підхід з боку вчителів, соціального педагога, медичного працівника, шкільного психолога...

У липні 2010 року до Закону України "Про загальну середню освіту" було внесено зміни де загальноосвітні навчальні заклади можуть створювати у своєму складі спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами, а у жовтні 2010 року розроблено і затверджено МОНМС України Концепцію розвитку інклюзивної освіти, "Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" затверджено у серпні 2011 року.

До 2013 року реалізувалася державна експериментальна програма "Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах" із питань інтеграції дітей з особливими потребами на рівні дошкільних освітніх закладів та початкових класів (ініційована ВФ "Крок за кроком" спільно з Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України за підтримки Міністерства освіти і науки).

1 серпня 2012 до 2020 року була затверджена Державна цільова програма "Національний план дій з реалізації Конвенції ООН про права інвалідів", в якій окреслені напрями роботи законодавчих та виконавчих органів влади, установ, закладів освіти та охорони здоров'я, громадських організацій щодо подальшого забезпечення реалізації прав і задоволення потреб людей з інвалідністю та поліпшення умов їхньої життєдіяльності. Прийняття реформованої освітньої програми є показним кроком на шляху України до спільного Європейського розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою навчання дітей-інвалідів у закритих спеціалізованих установах, які дозволяють повноцінно розкритися особистості й підготуватися до самостійного життя в світі здорових людей займаються українські науковці А. Колупаєва, О. Таранченко, Е. Дикова-Фаворська,

Л. Савчук. Висвітлюють досвід інклюзивного навчання в Росії, Чехії, Італії, Індії, США, Великобританії – Л. Даниленко, Л. Будяк, С. Єфімова, Н. Софій, А. Мігалуш, Дж. Лупарт.

Мета та завдання – визначити сучасний рівень розвитку інклюзивної освіти в Україні за новітніми європейськими принципами та італійським досвідом.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна освіта в Італії на протязі 50-х років ХХ століття набула імпровізованого масштабного розвитку з боку італомовного суспільства. У першій половині 1960-х років усі представники із обмеженими фізичними можливостями навчалися у закритих навчальних закладах або школах-інтернатах, як в Радянському Союзі, що було загальноприйнятною практикою як в Європі, й у світі загалом. За період з 1966 по 1967 роки Західною Європою почали ширитися ідеї Університету Берклі, США (Berkeley University), як зазначає у своєму дослідженні Герберт Маркузе: "Саме тоді почав зароджуватися супротив "капіталістичній системі", яка розглядала людей винятково з позиції економічної вигоди" [15].

Боротьба проти маргіналізації розгорнулася в Італії у період "Гарячої осені профспілок" 1968 року, що призвело до того, де працівники спеціальних навчальних закладів для неповносправних переконали батьків забрати своїх дітей із таких установ та перевести їх у загальноосвітні школи. Це явище набуло масового характеру і за короткий термін десятки тисяч молоді з особливими потребами залишили стіни спецшкіл. Тим не менш, такі заклади освіти продовжували існувати [15].

З кінця 60-х років ХХ століття інтеграція людей із обмеженими можливостями в освітню систему Італії регламентується на законодавчому рівні із врегульованими питаннями імплементації інклюзії у дитячих садочках, початковій, середній та вищій школі та проблемою працевлаштування неповносправних після закінчення закладів освіти.

Законом № 118/71 установлено, що школярі з особливими потребами повинні здобувати обов'язкову освіту в звичайних загальноосвітніх школах: "gli alunni disabili debbono adempiere l'obbligo scolastico nelle scuole comuni". Винятками можуть бути особи із важкими формами сліпоти, глухоти, інтелектуальними та фізіологічними порушеннями, як наприклад, тетраплегія – параліч усіх чотирьох кінцівок та відсутність мовлення [10].

Закон № 517 1977 року визначає принципи інклюзії для всіх учнів з особливими потребами початкової та середньої школи віком від 6 до 14 років: "il principio dell'inclusione per tutti gli alunni disabili della scuola elementare e media dai 6 ai 14 anni", де викладачі зобов'язані розробляти навчальний план, узгоджений зі спеціалізованим учителем з "дидактичної підтримки" (un insegnante specializzato per il "sostegno didattico"). Загальнодержавні та місцеві органи влади, освіти, охорони здоров'я, несуть відповідальність за розробку адміністративного та фінансового планів. У освітній спів-

праці служби повинні керуватись "угодами", укладеними між різними державними установами та приватними організаціями з метою виконання взятих на себе освітніх зобов'язань [11].

У 1987 року рішенням Конституційного суду Італії № 215 було визнано право всіх учнів з обмеженими можливостями із важкими психічними порушеннями, навчатися у загальноосвітніх школах.

Органи влади (адміністрація школи, місцеві органи влади, охорони здоров'я та органи освіти) повинні зробити все можливе у межах адміністративних повноважень для забезпечення успішного впровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх школах [9].

Статтями 12-16 Закону № 104/92 1992 року встановлені принципи інклюзивного навчання у шкільній освіті [12]:

1. Метою впровадження інклюзії у школи є розвиток осіб з особливими потребами у навчанні, комунікації та соціалізації (стаття 12, розділ 3).

2. Реалізації прав на освіту й здобуття знань не можуть перешкоджати труднощі у навчанні або жодні інші перешкоди, викликані фізичними чи розумовими особливостями людини (стаття 12, розділ 4).

3. У клінічному діагнозі медики зобов'язані описати специфіку недієздатності учня; у "функціональному діагнозі" команда спеціалізованих лікарів, психологів і соціальних працівників встановлюють залишкові можливості й потенціал, який потрібно активізувати (стаття 6 того ж Закону). У такому випадку Законом про охорону здоров'я (від 23 грудня, № 833) гарантується надання безкоштовної ранньої реабілітаційної допомоги.

4. Медики, викладачі та члени сімей осіб з особливими потребами створюють динамічний профіль, який відображає зміни у розумовому і фізіологічному стані учнів упродовж першого випробувального періоду інклюзивного навчання.

5. Обов'язковою умовою є розробка індивідуального навчального плану з урахуванням загальних ліній дидактичного проекту "схоластичної та соціальної інклюзії". Інклюзивне навчання є триадою асоційованих проектів: соціального, схоластичного і реабілітаційного. Фахівці кожної із зазначених галузей готують, втілюють у життя і перевіряють відповідні проекти.

В Італії немає охорони-оздоровчої, соціальної або освітньої установи, адміністративної інституції, де вирішувалось питання права учня відвідувати школу та чи повинен учень навчатися у спеціалізованій або звичайній школі.

Відповідно до Закону № 62/2000, будь-яка державна чи недержавна (приватна, муніципальна, регіональна) школа в Італії, яка має право на здійснення освітньої діяльності, зобов'язана брати на навчання усіх осіб з особливими потребами навіть із важкими порушеннями. Відмова надавати освіту учням з особливими потребами передбачає кримінальну відповідальність для керівництва школи [14].

Під час реєстрації дітей з особливими потребами у дитячий садок (після 3-х років) або в обов'язкову початкову школу (після 6-ти років) батьки надають діагноз. На основі діагнозу вчителі, члени сім'ї дитини та представники соціальних служб, які опікуються дитиною, розробляють індивідуальний навчальний план (ІНП) / il Piano Educativo Individualizzato (PEI) (Закон № 104/92, стаття 12, розділи 5,6,8).

Індивідуальний навчальний план містить короткий виклад процесів реабілітації, соціалізації і дидактичних проектів (Закон № 104/92, стаття 13, розділи 1, пункт А) [6]. На практиці команда цих фахівців називається оперативною групою по роботі з інвалідом / Gruppo di Lavoro operativo sull'alunno con Handicap (GLH).

Члени групи проводять періодичні перевірки загальних здобутків; результати навчання оцінюються винятково викладачами. За виконанням розробленого індивідуального навчального плану слідкують викладачі. При цьому учні повинні бути забезпечені всіма необхідними інструментами та технологічною підтримкою незалежно від ступеня інвалідності [6].

Дітей із порушеннями зору навчає спеціальний викладач, який володіє рельєфно-крупковим шрифтом Брайля (Закон № 104/92, стаття 14); для слабочуючих дітей обов'язковою є наявність викладача, який уміє читати по губах; для слабочуючих зі слуховим апаратом, починаючи з однорічного віку, – спеціальне "магнітне поле" для зменшення шуму, що може перешкоджати нормальній роботі слухового апарату внаслідок зовнішніх подразників. Вимогою у середній школі стають комп'ютери із "синхронним субтитруванням" – програмами, які ретранслюють слова, вимовлені викладачами, у стрічку зі словами. Якщо слабчуча або нечуча дитина не має слухового апарата або/і погано розмовляє, їй повинні забезпечити перекладача-дактилолога; діти, уражені спастичним паралічем, потребують спеціалізованого викладача, і, у разі потреби – асистента для допомоги у його переміщенні між класними кімнатами й туалетом (асистент із мобільності), слідкування за охайністю учня, якщо дитина не здатна керувати процесами дефекації та сечовиділення (асистент з особистої гігієни); дитині з вадами інтелекту (синдром Дауна або будь-якою іншою важкою формою розумової затримки), потрібний відповідний фахівець і специфічний дидактичний матеріал для навчання арифметиці, вербальної або невербальної комунікації [6].

Законом також чітко передбачено безкоштовне транспортування від будинку дитини з особливими потребами до приміщення школи і у зворотному напрямку. Вчителі "дидактичної підтримки" проходять дворічний спеціалізований курс навчання й отримують заробітну плату на рівні асистентів із мобільності та особистої гігієни.

Специфічний дидактичний матеріал забезпечується переважно муніципалітетами (за місцем проживання учня) і частково адміністрацією школи (комп'ютер із синтезом голосу для незрячих, зі спеціальною клавіатурою і великими кнопками для хворих на спастичний параліч) [13].

Органи місцевої влади забезпечують школи підручниками шрифтом Брайля для незрячих учнів; оплачують роботу педагогів, які допомагають нечучим робити домашнє завдання та асистентів для допомоги особам з інтелектуальними й моторними вадами у позаурочний час удома; забезпечують осіб з особливими потребами асистентами, які відводять недієздатних до школи, реабілітаційного центру, центру професійного навчання, до денного ігрового центру або басейну [13].

Механізми забезпечення інклюзивних освітніх послуг регулюються Угодами (або як їх ще називають "програмами співпраці") між різними державними установами [14]. Успіхи у навчанні учнів з особливими потребами оцінює рада вчителів класу, відповідно до спеціального навчального плану, розроблено індивідуальний навчальний план з вимогами Міністерства освіти та слідкують за його належним виконанням. Програма індивідуального навчального плану зазвичай є спрощеною та скороченою у порівнянні з міністерськими програмами, учні з особливими потребами у дитячому садочку, початковій та середній школі отримують оцінки як і всі інші їхні однокласники [14]. По закінченню середньої школи, окрім унікальних випадків, учні з особливими потребами не отримують диплом. У середній школі тривають експериментальні пошуки інклюзивних

освітніх проектів із професійного навчання осіб із порушеннями інтелекту [14]. За спільною згодою трьох сторін: родичів учня з вадами, школи / центру з професійного навчання та працевлаштів. Ініціативу на себе беруть школи. Завдяки Рішенню 215/87 Конституційного Суду учні з обмеженнями інтелекту навчаються та оцінюються в середній школі за "диференційованими" навчальними планами [9].

По закінченню італійської середньої школи учні з розумовими вадами складають державні іспити відповідно до складених програм та отримують не атестат державного зразка про середню освіту, а "свідоцтво" із зазначенням усіх прослуханих навчальних курсів та досягнутих учнем результатів [5]. Цей документ, надає їм право вступу на курси професійного навчання та дозволяє працевлаштуватись. Недієздатні особи використовують його для безкоштовних відвідувань ігрових центрів (Закон № 104/92, Стаття 8, Розділ 1, Пункт 1) для підтримки рівня психологічної самостійності та зрілості набутих під час інклюзивного навчання у школі [6].

Італійським законодавством накладено обмеження щодо кількості учнів з особливими потребами в одному класі школи. Як правило, інклюзивне навчання передбачає наявність лише однієї дитини з вадами, у рідкісних випадках – двох, але якщо їхні порушення є не настільки складними, щоб вимагати особливої уваги всіх педагогів. Класи не повинні мати більше 20 учнів, якщо вони залучені до проекту інклюзивного навчання, в якому зазначені завдання та дидактичні стратегії для учнів з особливими потребами. Кількість учнів у класі не може перевищувати 25 осіб [4]. Законом передбачено, що учні з особливими потребами повинні брати активну участь у громадському житті класу та школи, дитячому садочку, початковій школі. У середній та старшій школах у разі гострої інтелектуальної недостатності навчальним планом можуть бути передбачені відвідування музичних занять, малювання, фізкультури, магазинів (з метою навчити використовувати гроші).

В індивідуальному навчальному плані відводяться години, дні, тижні для індивідуальної роботи викладача та учня. У випадках важких форм інтелектуальної недостатності у школі передбачено формування "майстерень" для спільної діяльності осіб з особливими потребами та їхніх однокласників (майстерня по роботі із керамікою, музична майстерня).

У кожній італійській школі створюється Робоча група, яка складається з викладачів, операторів санітарно-соціальних послуг території, представників батьківського комітету школи, а у середній школі – ще й декількох учнів (Закон № 104/92, Стаття 15, Розділ 2). Робоча група відповідає за адаптацію нових учнів з особливими потребами у школі, переведення у старші класи, на професійне навчання, і якщо вони отримують атестат державного зразка про середню освіту, – за вступ до університету [6].

У кожній італійській провінції в регіональному управлінні освіти діє Міжвідомча робоча група (un Gruppo di Lavoro Interistituzionale Provinciale (GLIP), яка складається з двох представників шкіл органів місцевої влади, двох представників регіонального управління охорони здоров'я і трьох представників асоціацій неповносправних та їхніх сімей) (Закон № 104/92, Стаття 15, Розділ 1). Серед головних завдань робочої групи – сприяння укладанню домовленостей між різними установами та організаціями (так звана "Програма угод" / accordi di programma), вирішенню суперечок та конфліктних ситуацій, а також фіксація стану справ у впровадженні інклюзивного навчання у школах провінції [6]. Очолювати групу повинен кваліфікований учитель, який припиняє викладацьку діяльність і працює повний робочий день в органах освіти провінції. До його функцій

входить надання консультативної допомоги окремим школам в галузі інклюзивної освіти. Наказом Міністерства освіти Італії щодо автономізації та децентралізації окремих шкіл передбачена заміна Міжвідомчих Робочих груп провінції аналогічними групами – так званими Територіальними центрами інтеграції (Centri Territoriali per l'Integrazione), які об'єднують мережу шкіл що розташовані у невеликих містах у межах одного соціально-медичного округу (до 50 000 жителів) [3].

В окремих районах Італії були створені регіональні наглядні центри, до складу яких долучились представники різних управлінь та відомств регіону. Головне завдання таких осередків – надання консультацій установам, які формують бюджети та розподіл коштів окремим органам місцевої влади. У перспективі передбачається створення освітніх пунктів у всіх регіонах Італії, оскільки саме вони можуть визначати суму витрат на соціальну політику, з урахуванням зростаючої адміністративної і фінансової децентралізації від центрального уряду в регіони.

До складу Національного наглядового центру при Міністерстві освіти Італії входять учені-експерти з університетів, представники адміністрацій шкіл, державних органів влади, рад національних спілок людей з обмеженими можливостями та їхніх сімей, де основним завданням є надання консультацій Міністерству освіти з приводу проектів законів або міжнародних документів, які можуть мати прямі або непрямі наслідки імплементації інклюзії у школах. Національний наглядовий центр очолює Державний секретар, якого призначає Міністр освіти Італії. Неповносправні особи мають право на обов'язкове працевлаштування на державних та приватних підприємствах, відповідно до "відсотка інвалідності", встановленого спеціальною судово-медичною комісією. Таким чином, людина з "відсотком інвалідності" від 46 до 66 має право отримати посаду відповідно до її кваліфікаційного переліку, тоді як установи і підприємства, які мають вакансії, зобов'язані взяти на роботу певну кількість осіб із вадами пропорційно до кількості штатних здорових працівників [2].

Закон №68 було прийнято у 1999 році, за яким обов'язковий відсоток працівників із особливими потребами встановлено на рівні 7% від загальної кількості працюючих та передбачено принцип "цільового працевлаштування", врахування нахилів та здібностей особистості на ринку робочої сили. Організації з працевлаштування допомагають знайти неповносправних працівників, які відповідають вимогам роботодавців та сприяють вдалому проходженню випробувального періоду на підприємстві, під час якого робота поєднується з практичним навчанням що є продовженням освітнього проекту інклюзивного навчання [7].

Стосовно інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах Італії, то Стаття 16 Закону №104/92 передбачає, що студенти з особливими потребами, які мають державні сертифікати про середню освіту, можуть узгоджувати зміст навчальних програм та процедури іспитів зі своїми викладачами у вищій школі [6].

Згідно із Законом № 17/99 кожний університет повинен мати викладача, відповідального за роботу зі студентами з обмеженими можливостями; за кожним неповносправним студентом повинні бути закріплені "опікуни" – студенти старших курсів, які готові допомагати у подоланні організаційних труднощів та змісту курсу навчання вищої школи; адміністрація університету повинна гарантувати відсутність архітектурних бар'єрів та помічників для пересування осіб в інвалідних візках [8]. Відповідно до даних, наданих Міністерством освіти у 2012/2015 навчальному році кількість студентів у вищих навчальних закладах Італії становила 4820 осіб.

Висновки. Інтеграція дітей з обмеженими можливостями в освітню систему Італії регламентується на законодавчому рівні з кінця 60-х років ХХ століття. На законодавчому рівні врегульовані питання імплементації інклюзії у дитячих садочках, початковій, середній та вищій школі. Не залишаються законотворці осторонь питання працевлаштування неповносправних після закінчення закладів освіти. Законодавство забороняє відмовляти у наданні освітніх послуг особам з особливими потребами. Відмова у такому випадку передбачає кримінальну відповідальність керівника освітнього закладу.

Європейське інклюзивне навчання має на меті обов'язкову розробку індивідуального навчального плану на основі встановленого діагнозу. За його виконанням слідує оперативна група по роботі з інвалідом.

Нормативно-правове забезпечення інклюзії в Італії ґрунтується на тріадному підході: поєднання соціального, схоластичного та реабілітаційного аспектів. Співпраця фахівців кожної із зазначених галузей регламентується законами Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Колупасва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : Монографія / А. А. Колупасва. – К. : "Самміт-Книга", 2009. – 272 с. : іл. – (Серія "Інклюзивна освіта").
2. Circolare Ministeriale 12 giugno 2002, n. 67 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://archivio.pubblica.istruzione.it/normativa/2002/ver060602.shtml>
3. Decreto Ministeriale 20 febbraio 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://archivio.pubblica.istruzione.it/normativa/1998/dm20298.shtml>
4. Decreto Ministeriale 3 giugno 1999, n. 141 : Formazione Classi con alunni in situazione di handicap [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : http://archivio.pubblica.istruzione.it/normativa/1999/dm141_99.shtml
5. Il D.lgs 16.4.1994 n. 297 : Testo Unico delle leggi in materia di istruzione [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : http://www.edscuola.it/archivio/norme/decreti/dlvo297_94.html
6. La legge 5.2.1992 n. 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.legalefacile.it/nuovosito/tuteladisabili/dirittdellhandicappato/>
7. La legge n. 68 del 12 marzo 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : www.toscana.istruzione.it/Allegato%206%20-%20D.M.%2053_2012.pdf
8. La legge 28 gennaio 1999, n. 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://attiministeriali.miur.it/anno-2011/gennaio/dm-28012011.aspx>
9. La sentenza della Corte Costituzionale del 3.6.1987 n. 215 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до рішення Конституційного суду : http://host.uniroma3.it/uffici/urp/norme/servizi/Sentenza215_87.pdf
10. Legge 30.03.1971, n. 118 : (G.U. n. 82 del 02 aprile 1971) : Conversione in legge del D.L. 30 gennaio 1971, n. 5 e nuove norme in favore dei mutilati ed invalidi civili [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.handylex.org/stato/l300371.shtml>
11. Legge 4 agosto 1977, n. 517 : (in GU 18 agosto 1977, n. 224) : Norme sulla valutazione degli alunni e sull'abolizione degli esami di riparazione nonch altre norme di modifica dell'ordinamento scolastico [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.handylex.org/stato/l040877.shtml>

12. Legge 23 dicembre 1978, n. 833 / Istituzione del servizio sanitario nazionale : (G.U. Serie Pgressa, n. 360 del 28 dicembre 1978) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.handylex.org/stato/l231278.shtml>

13. Legge n.144 – Articoli 68 e 69. – Roma, 17 maggio 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://archivio.pubblica.istruzione.it/argomenti/autonomia/documenti/legge144175.htm>

14. Legge 10 marzo 2000, n. 62 : (in GU 21 marzo 2000, n. 67) : Norme per la parità scolastica e disposizioni sul diritto allo studio e all'istruzione [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.comune.usellus.or.it/index.asp>

15. Marcuse, H. Cultura e societ... : saggi di teoria critica, 1933-1965 / Herbert Marcuse. – Torino : Einaudi, 1969. – XXV. – 299 p.

References

1. Kolupayeva A. A. Inkluzivna osvita: realiyi ta perspektivy : Monografiya / A. A. Kolupayeva. – K. : "Sammit-Knyha", 2009. – 272 s. : il. – (Seriya "Inkluzivna osvita").
2. Circolare Ministeriale 12 giugno 2002, n. 67 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://archivio.pubblica.istruzione.it/normativa/2002/ver060602.shtml>
3. Decreto Ministeriale 20 febbraio 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://archivio.pubblica.istruzione.it/normativa/1998/dm20298.shtml>
4. Decreto Ministeriale 3 giugno 1999, n. 141 : Formazione Classi con alunni in situazione di handicap [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : http://archivio.pubblica.istruzione.it/normativa/1999/dm141_99.shtml
5. Il D.lgs 16.4.1994 n. 297 : Testo Unico delle leggi in materia di istruzione [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : http://www.edscuola.it/archivio/norme/decreti/dlvo297_94.html
6. La legge 5.2.1992 n. 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.legalefacile.it/nuovosito/tuteladisabili/dirittdellhandicappato/>
7. La legge n. 68 del 12 marzo 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : www.toscana.istruzione.it/Allegato%206%20-%20D.M.%2053_2012.pdf
8. La legge 28 gennaio 1999, n. 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://attiministeriali.miur.it/anno-2011/gennaio/dm-28012011.aspx>
9. La sentenza della Corte Costituzionale del 3.6.1987 n. 215 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до рішення Конституційного суду : http://host.uniroma3.it/uffici/urp/norme/servizi/Sentenza215_87.pdf
10. Legge 30.03.1971, n. 118 : (G.U. n. 82 del 02 aprile 1971) : Conversione in legge del D.L. 30 gennaio 1971, n. 5 e nuove norme in favore dei mutilati ed invalidi civili [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.handylex.org/stato/l300371.shtml>
11. Legge 4 agosto 1977, n. 517 : (in GU 18 agosto 1977, n. 224) : Norme sulla valutazione degli alunni e sull'abolizione degli esami di riparazione nonch altre norme di modifica dell'ordinamento scolastico [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.handylex.org/stato/l040877.shtml>
12. Legge 23 dicembre 1978, n. 833 / Istituzione del servizio sanitario nazionale : (G.U. Serie Pgressa, n. 360 del 28 dicembre 1978) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.handylex.org/stato/l231278.shtml>
13. Legge n.144 – Articoli 68 e 69. – Roma, 17 maggio 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://archivio.pubblica.istruzione.it/argomenti/autonomia/documenti/legge144175.htm>
14. Legge 10 marzo 2000, n. 62 : (in GU 21 marzo 2000, n. 67) : Norme per la parità scolastica e disposizioni sul diritto allo studio e all'istruzione [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://www.comune.usellus.or.it/index.asp>
15. Marcuse, H. Cultura e societ... : saggi di teoria critica, 1933-1965 / Herbert Marcuse. – Torino : Einaudi, 1969. – XXV. – 299 p.

Надійшла до редакції 04.06.15

L. Tokaruk, Ph. D., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE DEVELOPMENT OF INCLUSION IN UKRAINE ON AN EUROPEAN EDUCATION AREA (ITALIAN EXPERIENCE)

Attention is paid to the principles of a good quality of school integration, such as: "The aim of school integration is the development of a handicapped person's potential in learning, communication, relations, and socialisation" (Act no. 104/92, article 12, subsection 3); "The practice of the right to education and knowledge cannot be hindered by learning difficulties nor by other difficulties deriving from disabilities related to handicap" (Act no. 104/92, article 12, subsection 4); The need for a clinical diagnosis, drawn up by a health specialist, that should describe the disability of the pupil and a "functional" diagnosis, written by a team of specialist doctors, psychologists, and social workers, that should describe the residual capacity and the potential that needs to be activated (Act no. 104/92, article 6 of the same Act) guarantees prevention, diagnosis, and early rehabilitation, free of charge according to the Public Health Law (23rd December no. 833); The need for a dynamic profile, drawn up by the same team, plus the teachers and the family, that is a description of how the disabilities and the skills react after the first inclusion trial period; The need for a tailored educational plan drawn up by the same group, that should include the general lines of the didactic project of scholastic and social inclusion, that is of the three associated projects, the rehabilitation, the social, and the scholastic project. The professionals of each of these three fields will prepare, accomplish, and test their respective projects. Experiments on mixed educational projects of teaching, vocational training, and work experiences are being carried out in secondary schools, especially for students with intellectual disabilities. The classes must usually have only one disabled pupil, exceptionally two disabled pupils may be included in the same class, as long as the severity of their disability does not require the special attention of all the teachers. As regards the University, disabled students with the legal qualifications may negotiate syllabuses and examination modalities with the professors. Every university should have a professor in charge of the reception of disabled students and there must be "tutors", that is undergraduates further on in their studies, ready to help the disabled pupils overcome difficulties regarding the organization and at times the syllabuses of university courses; the University should guarantee the elimination of architectural barriers and there should be assistants to further the mobility of students in wheelchairs. The disabled have a right to compulsory placing at work, with public bodies and private enterprise, according to the disability percentage recognized by a special medical-legal board.

Keywords: inclusive education, the principles of the European experience, children with disabilities, professional development.

Л. Токарук, канд. пед. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РАЗВИТИЕ ИНКЛЮЗИИ В УКРАИНЕ ПО ПРИНЦИПУ ЕВРОПЕЙСКОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА (ИТАЛЬЯНСКИЙ ОПЫТ)

Инклюзивное образование в Украине проходит этапы индивидуального становления и профессионального развития новейших принципов научного менеджмента по образцу европейских образовательных программ и практикой внедрения итальянских реформаторских идей в педагогическое поле украинского образования, которое пытается собственными силами способствовать полноценной адаптации и формированию положительных психолого-педагогических инноваций для детей с ограниченными физическими возможностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, принципы европейского опыта, дети с ограниченными возможностями, профессиональное развитие.

Відомості про автора

Токарук Людмила Степанівна – Україна, м. Київ, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: +38044 521 35 13

Токарук Людмила Степановна – Украина, г. Киев, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики факультета психологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Контактная информация: +38044 521 35 13

Toکارuk Liudmyla Stepanivna – Ukraine, Kyiv, Ph. D., Associate Professor, Associate Professor of Pedagogics Chair of Psychology Department of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Contact information: +38044 521 35 13